

UOT.636.5.082.26

YERLİ TOYUQ POPULYASIYALARININ MƏHSULDARLIQ
GÖSTƏRİCİLƏRİNİN ARTIRILMASIF.M.MİRZƏYEV, S.N.ƏLİYEV
Azərbaycan ET Heyvandarlıq İnstitutu

Təcrübə nəticəsində məlum olmuşdur ki, ikixətli və üçxətli hibrid toyuqlar inkubasiya keyfiyyətlərinə görə yerli toyuqlardan üstün olmuşlar. Bu isə yerli toyuqların məhsuldarlıq göstəricilərinin artırılmasında, təkmilləşdirilməsində və genofondun qorunmasında yüksək məhsuldar krosslardan istifadə olunmasının məqsədə uyğun olmasını sübut edir.

Açar sözlər: populyasiya, kross, yerli toyuqlar, diri çəki, mütləq artım, nisbi artım, məhsuldarlıq.

Quş genofondunun təkmilləşdirilməsi, inkişaf etdirilməsi və qorunması istiqamətində Azərbaycan Elmi Tədqiqat Heyvandarlıq İnstitutunun Yardımçı Təcrübə Təsərrüfatında və ona yaxın ərazilərdə fəaliyyət göstərən quşçuluq sahibkar təsərrüfatlarında geniş elmi-tədqiqat işləri həyata keçirilməkdədir. Aparılan elmi tədqiqat işlərinin əsasını, respublikaya gətirilən müasir, yüksək məhsuldar quş cins və krosslarından istifadə etməklə, yerli populyasiyalardan olan, yerli quş genofondunu təşkil edən toyuqların təsərrüfat əhəmiyyətli xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamaqla, məhsuldarlıq keyfiyyətlərini təkmilləşdirmək və yaxşılaşdırmaq təşkil edir. Artıq bir neçə onilliklərdə ki, bu iş müvəffəqiyyətlə davam etdirilməkdədir.

Bu istiqamətdə elmi tədqiqat işləri, hal-hazırda sahibkar quşçuluq təsərrüfatlarında aparılır.

Tədqiqat işinin növbəti mərhələsi AzETH-in YTT-nın nəzdində fəaliyyət göstərən inkubatorada aparılmışdır. Tədqiqat obyekti olaraq Azərbaycanın gümüşü toyuqlarının, Loman krossundan olan toyuqların və onların çarpazlaşdırılmasından alınan hibrid toyuqların yumurtası inkubasiya olunmuşdur. Inkubasiyanın nəticələri müqaisəli şəkildə öyrənilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Loman krossu respublikamızda ən geniş yayılmış quşlar olmaqla, tez yetişən toyuqlardır. Yaşlı toyuqların diri çəkisi, orta hesabla 1,7-1,9 kq təşkil etməklə, 145-148 günlük yaşlarında sürüdə toyuqların yumurtlama intensivliyi 50 %-ə çata bilir. Pik yumurtlama intensivliyi 240-260 günlükdə 93-94 % təşkil etməklə, yumurtasının orta çəkisi 62-63 qram olur. Əksər başqa dövlətlərdə bu krossdan yeni xətt və krossların yaradılmasında, həmçinin mövcud toyuq populyasiyalarının damazlıq və məhsuldarlıq göstəricilərinin təkmilləşdirilməsində geniş istifadə olunur.

Göstərmək lazımdır ki, krossun A və B təmiz xəttlərinin quşları tünd-qəhvəyi tük örtüyü və qızılı rəngli "s" geninin mövcudluğu ilə, C və D xətlərindən olan ağ tük örtüyü ilə seçilən quşlar isə "gü-

müşülük" "S" geninin olması ilə xarakterizə edirlər. Bu da son, dördxətli hibridlərdə autosekslik əlamətinin meydana çıxmasına imkan yaradır. Yəni, dördxətli hibrid cücələr, inkubatoradan çıxan zaman, xoruzları ağ, fəraləri isə qəhvəyi rəngdə olur ki, bu da cücələrin sutkalıq yaşında xoruz və fəralərinin seçilib ayrılmasını asanlaşdırır. Inkubatorada xoruz və fəralərin seçilmə dəqiqliyi, təxminən 99 % təşkil edir.

Azərbaycanın yerli gümüşü toyuqları ətlilik, yumurtalıq istiqamətli toyuqlar olsa da, möhkəm-quru konstitusiya tipinə malik olub, əsasən yumurtalıq istiqamətli cinsləri xarakterizə edir. Bu toyuq populyasiyası əsasən respublikanın qərb və şərq zonalarında geniş yayılmışdır. Onların toyuqlarının diri çəkisi, 150 günlükdə 1,2 kq, xoruzlarınki isə 1,5 kq təşkil edir. Cücələrin salamat saxlanma faizi 1-150 günlüyə qədər 83-84 % olmaqla, toyuqları 365 gün yumurtlama tsikli ərzində, orta hesabla çəkisi 50-58 qr olan 120-150 ədəd yumurta verirlər. Toyuqlarda yumurtanın mayalanması 91-92%, cücə çıxımı isə 74-75 % təşkil edir.[2]

Bir sıra tədqiqatçıların fikrinə görə quşlarda diri çəki, tüklənmə dərəcəsi, tüklərin rəngi, yumurtanın çəkisi və s. əlamətlər əsasən ata tərəfdən, yumurta məhsuldarlığı, yumurtlama intensivliyi, cücə çıxımı faizi, salamat saxlanma faizi və s. əlamətlər isə ana tərəfindən nəslə ötürülür.[2] Bu baxımdan aparığımız tədqiqat işində əsas tədqiqat obyekti məhz göstərilən əlamətlər olmuşdur və gələcəkdə də bu istiqamətdə elmi-tədqiqat işlərinin daha intensiv aparılması proqnozlaşdırılır.

Aparılan təcrübənin məqsədi, 2012-ci ildə yüksək məhsuldar, müxtəlif xətt və krossların xoruz və toyuqlarının yerli populyasiyalardan olan quşlarla çarpazlaşdırılması nəticəsində yerli toyuqların damazlıq və məhsuldarlıq keyfiyyətlərini təkmilləşdirmək yolu ilə toyuq genofondunu mühafizə etməkdir.

Tədqiqat işinin birinci mərhələsində, aprel-may aylarında, təcrübə təsərrüfatında və inkubatorada

sanasiya işləri aparılmış və təsərrüfat, təcrübələrin aparılması üçün hazırlanmışdır.

01 İyun 2012-ci il tarixində yerli toyuqların və Loman krossunun toyuqlarının yumurtaları morfoloji quruluşuna, çirkənmə dərəcəsinə və çəkisinə görə seçilərək, Az.ETHI-nin YTT-nin inkubatorunda inkubasiya ş kafına yerləşdirilmişdir. Yumurtanın seçilməsi zamanı, həmçinin, yumurta qabığının çat olmamasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Çünki, ana sürü toyuqları təsərrüfatda beton döşəmə üzərində saxlandığına görə (baxmayaraq ki, döşənək materialı kimi ağac yonqarından istifadə olunmuşdur) sınıq yumurtaların sayı normadan çox olmuşdur.

Təcrübənin aparılması məqsədilə üç təcrübə qrupu yaradılmış və hər qrup üzrə 200 ədəd yumurta seçilərək inkubatora qoyulmuşdur. I qrupda yerli Azərbaycan gümüşü toyuqlarının, II qrupda Loman krossunun ikixətli (C/D) hibrid toyuqlarının yumurtaları və III qrupda Azərbaycanın gümüşü cinsinin xoruzları ilə Loman krossunun ikixətli hibrid toyuqlarının çarpazlaşdırılması nəticəsində alınmış üçxətli hibrid quşların yumurtaları inkubasiya olunmuşdur. Inkubasiyanın nəticələrinə əsasən mayalanma faizi, qoyulmuş və mayalanmış yumurtaların miqdarına nisbətən cücə çıxımı faizi kimi göstəricilər tədqiq olunmuşdur[3].

Təcrübənin gedişatında əldə olunmuş məlumatlar biometrik üsulla işlənmiş və ümumi nəticə çıxarılmışdır. Əldə olunmuş nəticələr aşağıdakı cədvəldə əks olunmuşdur

s/s	İnkubasiya göstəriciləri	Ölçü vah.	Qruplar		
			I	II	III
1.	İnkubasiyaya qoyulmuşdur	baş	200	200	200
2.	Mayalanmış yumurtaların sayı	ədəd	165	191	180
3.	Yumurtanın mayalanması	%	82,6	95,4	90,1
4.	Saqıan cücə alınmışdır	baş	142	176	158
5.	Qoyulmuş yumurtalara görə	%	70,8	88,1	79,0
6.	Mayalanmış yumurtalara görə	%	85,8	92,2	87,8

Əldə olunmuş nəticələr təhlil olunarkən məlum olmuşdur ki, təmizqanlı Azərbaycan gümüşü toyuqlarının yumurtalarının inkubasiya keyfiyyətləri (I qrup), iki və üçxətli hibrid toyuqlarının yumurtalarının inkubasiya keyfiyyətindən (II və III qrup), kifayət qədər geri qalır. Belə ki, mayalanmış yumurtaların sayı II və III qrupda, I qrupa nisbətən müvafiq olaraq, 26 və 15 ədəd çox olmuş, mayalanma faizi göstəricisinə görə fərq müvafiq olaraq 12,8 və 7,5 %, cücə çıxımı göstəricisinə görə isə fərq, müvafiq olaraq, 34 və 16 baş, yəni 24,0 və 11,3 % təşkil etmişdir. Genetik qanunauyğunluqara görə, bu, həmin əlamətlərin ana valideyn forması tərəfindən nəslə ötürülməsi ilə əlaqələndirilir[4].

Aparılan təcrübədə də, məhz yüksək məhsuldar quşların ana valideyn formasından istifadə olunmuşdur. Göründüyü kimi, yüksək məhsuldar krosslarla çarpazlaşdırma nəticəsində Azərbaycanın yerli gümüşü toyuqlarının yumurtalarının inkubasiya keyfiyyətlərinin xeyli yaxşılaşdırılması mümkün olmuşdur. Bu istiqamətdə daha geniş miqyasda təcrübələrin aparılması nəzərdə tutulmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1.İsmayılov A.S., Babayev M.Ş., Nağıyeva S.M. Genetikadan praktikum. Bakı, Maarif, 1986, s. 202-206. 2.Hacıyev M.H. Quşçuluqda hibridləşmənin genetik əsasları. Gəncə, AKTA, 2006, s.6-8. 3.Mirzəyev F.M., Gözəlov Y.Q. Sahibkar quşçuluq təsərrüfatlarında cavan quşların bəslənmə texnologiyası, ADTU. Gəncə, 2010,s.18-22. 4.Гальперн И.Л. Новые принципы создания отечественных кроссов кур // М.: ВНИТИП, 2002, Птицеводство, № 1, с.10-14.

Повышение продуктивных показателей кур местных популяций

Ф.М.Мирзоев, С.Н.Алиева

В результате проведенных опытов было установлено что, по инкубационным показателям кур двух линейных и трехлинейных помесей превосходили своих сверстников местных популяций, который свидетельствует о целесообразности использования высокопродуктивных кроссов при повышении продуктивных показателей птиц и усовершенствовании генфонда кур местных популяций.

Ключевые слова: популяция, кросс, местные куры, живой вес, абсолютный привес, относительный привес, продуктивность

Raising of the productivity parameters of the populations of local hen

F.M.Mirzayev, S.N.Aliyeva

As a result of these experiments it was found that, in the incubation parameters chickens and three-way two-line hybrids surpassed svoix peers of local populations, which demonstrates the feasibility of using high-crosses while improving the gene pool of hens local populations

Key words: Regime of population, cross, local hens, live weight, total weight gain, relative gain, productivity.